

Recenzja osiągnięć naukowych w postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego Pani dr Katarzyny Ity Bieńkowskiej.

Przedłożona dokumentacja w postępowaniu habilitacyjnym dr Katarzyny Ity Bieńkowskiej zawiera autoreferat, wykaz osiągnięć naukowych wraz z pełnymi tekstami wskazanych artykułów oraz monografię autorską, współautorską i współredagowaną. Jako osiągnięcie naukowe w myśl art.219 ust.1 punkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, wskazano monografię "Holistyczna koncepcja wspierania procesu nabywania mowy przez dzieci z uszkodzeniem słuchu w mikrosystemie rodzinnym -"Podróż do Mowy" s. 344, (wydawnictwo APS 2022).

W skład osiągnięcia naukowego w myśl Ustawy wskazano także dalsze 3 monografie naukowe (2 współautorskie) oraz szereg artykułów naukowych i rozdziałów w recenzowanych monografiach wchodzących w skład czterech wyodrębnionych obszarów badań naukowych. W recenzji w kolejności omówię sylwetkę habilitantki, główne osiągnięcie naukowe oraz pozostałe komponenty rozwoju naukowego i organizacyjnego.

Pani Katarzyna Ita Bieńkowska ma bardzo wszechstronne wykształcenie. W 1998 roku ukończyła studia licencjackie w zakresie Logopedii na WSP w Krakowie. W 1999 roku ukończyła studia magisterskie w zakresie filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W roku 2000 ukończyła studia podyplomowe z surdopedagogiki na UMCS w Lublinie. W roku 2007 uzyskała stopień doktora nauk medycznych na Wydziale Lekarskim Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Tytuł rozprawy doktorskiej brzmiał: "Proces rehabilitacji dzieci z wielokanałowym wszczepem implantu ślimakowego". Praca została napisana pod kierunkiem prof. Kazimierza Niemczyka, recenzentami byli prof. Tadeusz Gałkowski oraz prof. Mieczysław Chmielik. W 2019 roku dr Katarzyna Ita Bieńkowska zdała egzamin specjalizacyjny w zakresie surdologopedii.

Habilitantka od roku 1999 była zatrudniona w licznych podmiotach leczniczych i edukacyjnych związanych z rozwojem i korektą mowy. Od roku 2015 jest adiunktem w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Zakładzie Logopedii i lingwistyki Edukacyjnej.

Droga naukowa dr Katarzyny Ity Bienkowskiej związana jest z wychowaniem słuchowo werbalnym, w tym z zagadnieniami w obszarze językoznawstwa, logopedii i surdopedagogiki.

Na czele głównego osiągnięcia naukowego habilitantka umieściła monografię "Holistyczna koncepcja wspierania procesu nabywania mowy przez dzieci z uszkodzeniem słuchu w mikrosystemie rodzinnym - "Podróż do Mowy". (wyd. APS r. 2022). Głównym celem pracy było ukazanie procesu wspierania nabywania mowy w szerokiej perspektywie uwarunkowań rodzinnych. Autorka chciała zwrócić uwagę na rolę i kontekst podejmowania wczesnej interwencji u dzieci z uszkodzonym słuchem w perspektywie powodzenia procesu edukacji i samodzielnego społecznego życia. Zamiarem badawczym było nie tylko określenie czynników wspomagających nabywanie mowy, ale także zaproponowanie skutecznych strategii pomocowych w obrębie mikrosystemu rodzinnego i form współpracy z innymi podmiotami wspierającymi dziecko.

Monografia dr K.I. Bienkowskiej ma trzy części, teoretyczną, empiryczną i wdrożeniową. W obszernej części pierwszej "Dyskurs teoretyczny -perspektywa wielowektorowego wsparcia rozwoju dzieci z uszkodzeniem słuchu" zaprezentowano: biomedyczne aspekty uszkodzenia słuchu; proces nabywania mowy przez dzieci z uszkodzonym słuchem; rehabilitację słuchu i mowy; wsparcie rodzin dzieci z uszkodzonym słuchem. Całość jest dość kompletnym przeglądem problematyki uszkodzeń słuchu i nabywania mowy w środowisku małego dziecka. Autorka w tej części dobrze uwidacznia potrzebę wielozakresowego oddziaływania rehabilitacyjnego z zakresu medycyny, neurologii oraz kognitywistyki. Na pierwszy plan wysuwa wczesną interwencję terapeutyczną i systematyczną terapię słuchu i mowy. Wartością tej części jest połączenie dyskursu audiologicznego skoncentrowanego na wadzie słuchu z dyskursem surdopedagogów dostrzegających wagę terapii mowy. Znajduje to wyraz w stosowanej terminologii podejścia holistycznego, całościowego i wielowektorowego wsparcia dzieci z uszkodzonym słuchem. Widoczne jest także w rozważaniach terminologicznych wywodzonych z kognitywistyki i etapów nauki mowy, wyraźnie rozgraniczających proces nauczania i przyswajania mowy.

Dr K.I.Bieńkowska rozważania teoretyczne umocowała w ekologicznej teorii systemów U.Bronfenbrennera. To moim zdaniem dobry i uzasadniony wybór w kontekście mikrosystemu rodzinnego, który jest kluczowym terenem jej badań. Teoria bioekologicznego rozwoju człowieka pozwoliła Autorce na spojrzenie na proces nabywania mowy przez dzieci z uszkodzonym słuchem z perspektywy relacji interpersonalnych w mikrosystemie rodziny i środowiska lokalnego.

W podrozdziale 3 Autorka omawia biomedyczne aspekty uszkodzenia słuchu. Zwraca tu uwagę odniesienie się do nowych technologii i wczesnej interwencji wobec dzieci z uszkodzeniem słuchu. Szkoda, że te dwie kwestie potraktowano jednak dość skrótowo i wydaje się zbyt powierzchownie. Szersze rozważania znajdujemy w analizie procesu nabywania mowy przez dziecko z uszkodzonym słuchem, jaki zaprezentowano w punkcie 4. Tu ewidentnie Habilitantka wchodzi w swoje wysokie kompetencje i obszar zainteresowań badawczych. Do tej części nie mam żadnych zastrzeżeń, jest ona napisana w oparciu o dużą wiedzę merytoryczną i światowy przegląd literatury. W punkcie 5 i 6 Autorka przechodzi do rehabilitacji słuchu i wsparcia, jakie dziecko potrzebuje w procesie nabywania mowy. To część napisana również poprawnie, aczkolwiek miejscami w kwestii wsparcia rodziny może zbyt hasłowo.

Oceniając całość części teoretycznej należy uznać ją za poprawną i wystarczającą jako podstawę do własnego projektu badawczego. Na pochwałę zasługuje jej komplementarność i aktualność teoretyczna w oparciu o najnowsze badania i literaturę. Wprawdzie części wątków można by poświęcić więcej uwagi, jednak mając na względzie empiryczny a nie teoretyczny charakter badań, ten mankament uważam za marginalny.

W części empirycznej dr K. I. Bieńkowska wychodzi od założeń metodologicznych projektu. Zwraca uwagę założenie staranności etycznej badań, wraz ze świadomą zgodą badanych i stosowanie zasady maksymalizacji korzyści dla badanej społeczności. W pracy postawiono dwa cele badacze, poznawczy zmierzający do zdefiniowania skutecznych czynników nabywania mowy w mikrosystemie rodzinnym, oraz wdrożeniowy, pozwalający na opracowanie holistycznej koncepcji wspierania rozwoju mowy przez dzieci z uszkodzonym słuchem. Pierwszy z tych celów został zoperacjonalizowany w formie 4 problemów badawczych, drugi w jednym. Pierwszy z problemów dotyczył identyfikacji czynników skuteczności nabywania mowy przez dzieci z uszkodzonym słuchem i został on, jak podaje Habilitantka zanalizowany poprzez dyskurs teoretyczny. To rozwiązanie metodologiczne

trochę zaskakuje w kontekście przyjętej struktury pracy. Część teoretyczna nie jest podporządkowana tej analizie, lecz przeglądowi teoretycznemu, będącym klasycznym wprowadzeniem do badań własnych. W dalszej części empirycznej na stronie 188 znajdujemy wprowadzenie do wyników poszukiwań teoretycznych, jednak nie jest dla mnie do końca czytelne w jaki sposób te komponenty tam się znalazły. Wprowadzenie w metodologii badań Autorka pisze o etapie E1 i technice porządkowania wątków, lecz w części teoretycznej nie za bardzo jest to widoczne.

Dalsze problemy analizowane są o zebrane dane empiryczne w długoletnim programie "Dźwięki Marzeń", realizowanym przez fundację Orange w latach 2006-2016. Dr K.I. Bieńkowska deklaruje w pracy badania mieszane, jakościowo i ilościowe. Trzeba przyznać, że takie połączenie nie zawsze jest uzasadnione, a ze względu na mieszanie paradygmatów, w tym perspektywy poznania, używanego języka i kategorii pojęciowych, często było przeze mnie poddawane krytyce. Jednakże w tym przypadku ze względu na ogrom i charakter zebranego materiału empirycznego taka koncepcja broni się. Ze względu na złożoność problemów badawczych zasadne stała się nie tylko triangulacja zastosowanych metod badawczych, ale i perspektyw poznania badanego zjawiska. Zgadzam się z Autorką, że metody jakościowe i ilościowe mogą być komplementarne, ostrożniejszy jestem w formułowaniu tezy, że może mieć to miejsce zawsze w jednym badaniu. Moim zdaniem to, że w tym akurat może, nie uprawnia do twierdzenia, że jest tak zawsze. Problem nie tkwi bowiem w poznawaniu zjawiska za pomocą w danych zdobywanych różnymi drogami, lecz w języku, świadomości i nastawieniu badacza. Te problemy widzimy także w pewnych, nielicznych na szczęście, interpretacjach Autorki, w których dokonuje prób *swoistej obiektywizacji* danych jakościowych.

W podstawowej części badań opierających się na analizie programu "Dźwięki Marzeń" Autorka wykorzystwała metodę monografii pedagogicznej, do zebrania i analizy danych ilościowych zastosowano metodę sondażową. Dane były zbierane ustrukturyzowanym kwestionariuszem wywiadu, którego dr Bieńkowska stworzyła w 2007 roku do oceny rozwoju mowy dzieci z uszkodzonym słuchem. Badaniem terenowym objęto 27 placówek z całego kraju. Autorka w części metodologicznej opisuje teren badań poprzez szczegółową charakterystykę programu "Dźwięki Marzeń". Ze względu na dużą ilość placówek i terytorialny zakres programu, próba badań ilościowych była imponująca: dzieci z wrodzonym, obustronnym prelingwalnym uszkodzeniem słuchu (n 3210), oraz rodzice (n

1289) i terapeuci (n 573). Badania miały charakter wieloetapowy i zakończyły się w 2021 roku.

Całość opracowania metodologicznego oceniam pozytywnie. Dr K. Bieńkowska starannie zaplanowała swój proces badawczy i go metodologicznie dobrze opracowała. Pomimo pewnych wątpliwości co do formy kwerendy teoretycznej, nie wnoszę istotnych zastrzeżeń do tej części. Wprawdzie momentami rozważania metodologiczne Habilitantki są zbyt zawile i z pewnymi powtórzeniami, to oddają one prawidłowo zamysł badawczy i ilustrują poprawnie etapy i sposób prowadzonych badań.

Wyniki badań własnych dr K.I.Bieńkowska rekapitułuje w rozdziale 9 monografii poprzez odpowiedzi na pytania badawcze. Autorka potwierdza wagę czynników w procesie nabywania mowy poprzez funkcjonowanie powszechnych programów przesiewowych, zaopatrzenie w urządzenia wspomagające słyszenie, podjęcie intensywnej wczesnej interwencji, wsparcia rodzin i docenienie wagi czynników osobowych. Wykazano również czynniki determinujące skuteczność nabywania mowy w programie "Dźwięki Marzeń". Poza samym istnieniem programu i jego ofertą zwraca tu uwagę budowanie przestrzeni powstawania formalnych i nieformalnych sieci kontaktów wspierających rodzinę z dzieckiem z uszkodzonym słuchem. Z kolei identyfikacja czynników skuteczności w procesie nabywania mowy pozwoliła Autorce na dokonanie ich klasyfikacji w perspektywie systemowego rozwoju człowieka zarówno z pozycji rodziny jak i środowiska społecznego. W badaniach wykazano także wieloczynnikowość determinowania procesu nabywania mowy z wyróżnieniem kwestii najistotniejszych dla rodziców i terapeutów (odpowiedź na problem badawczy 1.4). Całość pozwoliła odpowiedzieć Autorce na pytanie główne o skuteczność czynników determinujących nabywanie mowy u badanych oraz na sformułowanie szeregu wniosków o charakterze naukowym i praktycznym.

Monografię kończy część wdrożeniowa będąca odpowiedzią na drugie pytanie główne, jaką formę nabywania mowy można zaproponować w systemie rodzinnym? Założenia programowo-organizacyjne koncepcji opracowanej i nazwanej przez Autorkę "Podróż do Mowy" opierają się o ogniwa teorii systemów Bronfenbrennera. Dr K.I.Bieńkowska opracowała standardy poszczególnych działań, w tym działań audiologa, regionalnego koordynatora surdopedagoga, specjalisty w ośrodku rehabilitacyjno-terapeutycznym, terapeuty mentora- przewodnika rodzinnego. W dalszej kolejności Autorka prezentuje rekomendacje działań wspierających rodziców i redefiniuje rolę podmiotów uczestniczących

w tym wsparciu. Ważne wskazania dotyczą relacji rodzic-terapeuta. Dr Bieńkowska na podstawie swoich badań proponuje zmianę w klasycznej triadzie terapeutycznej Terapeuta - Rodzic -Dziecko, tak aby to rodzic a nie terapeuta znajdował się w centrum wspierania. Ta odwrócona triada terapeutyczna niesie za sobą istotne konsekwencje organizacji formalnej procesu nabywania mowy. Jak pisze Autorka transfer wiedzy między terapeutą mentorem a rodzicem powinien być treningowy, szkoleniowy i wspierający w potrzebach. Ta autorska koncepcja Habilitantki przekonuje mnie z pewnym zastrzeżeniem. Jest ona bardziej wymagająca dla rodzica, szczególnie jeśli chodzi o poziom świadomości swojej roli i zadań oraz jego aktywności. Nie neguje lepszej skuteczności wspierania procesu nabywania mowy w tej formie, mam jednak wątpliwości w sytuacji niskich kompetencji rodziców lub ich braku chęci zaangażowania się w ten proces. To moim zdaniem największa niewiadoma formowanej koncepcji wsparcia. Możliwe, że należy ją traktować jako pożądaną alternatywę dla tradycyjnej triady terapeutycznej, gdzie wymagania rodziców ograniczą się do usługowego działań terapeuty. Pomimo tego zastrzeżenia koncepcję wdrożeniową po badaniach Pani dr K.I.Bieńkowskiej oceniam jako interesujący, dobrze udokumentowany naukowo projekt o znaczeniu praktycznym. W całości pracy widać dobrą symbiozę pomiędzy kompetencjami naukowymi Habilitantki, a jej ogromną wiedzą i zaangażowaniem praktycznym. W pedagogice specjalnej to pożądana kombinacja. Ujmując kolokwialnie Pani Dr Bieńkowska "czuje" swój projekt badawczy na każdym jego etapie, począwszy od znawstwa literatury i badań tej problematyki, po badania własne i ich możliwe konsekwencje teoretyczne i praktyczne, przy jednoczesnym zrozumieniu dla współczesnej metodologii badań społecznych.

Analizę pozostałego dorobku dr Katarzyny Ity Bieńkowskiej wskazanego jako osiągnięcie naukowe dokonam całościowo. Wybrane publikacje pogrupowano w czterech obszarach badawczych. Są wśród nich artykuły w punktowanych czasopismach, artykuły anglojęzyczne oraz rozdziały w pracach zbiorowych.

W pierwszym z nich pt:" Rozwój mowy dzieci z uszkodzeniem słuchu (metody oceny stanu mowy i terapii dzieci z uszkodzeniem słuchu- narzędzia badawcze, programy terapeutyczne) znalazło się 5 tekstów (dwa współautorskie). Autorka daje się w nich poznać jako kompetentny terapeuta słuchu. Istotne wzbogacenie dyscypliny naukowej postrzegam w opracowaniu i adaptacji narzędzi diagnostyki mowy.

Drugim zgłoszonym obszarem były: "Uwarunkowania nabywania mowy przez dzieci z uszkodzeniem słuchu (sprawność motoryczna w optyce terapii logopedycznej, urządzenia wspomagające słyszenie, turnusy rehabilitacyjne). Znalazło się w nim 6 tekstów, z czego 4 powstały we współautorstwie. W tym obszarze zwróciłbym uwagę na kompetencje Autorki związane z rehabilitacją logopedyczną dzieci po wszczępieniu implantu ślimakowego. Teksty te mają istotny wymiar praktyczny, przykładem kwestia implantacji obustronnej, wobec której część rodziców i lekarzy może mieć wątpliwości. W tekście "Obustronna implantacja ślimakowa- korzyści i trudności" z 2016 roku opublikowanego w "Pediatrii Polskiej", Autorka ukazuje istotne korzyści obustronnej implantacji dla rozwoju umiejętności językowych i potwierdza to swoimi badaniami z programu "Dźwięki Marzeń".

Trzeci wskazany obszar działalności naukowej dr K.I. Bieńkowskiej zatytułowano: "Wsparcie społeczne dzieci z uszkodzonym słuchem i ich rodzin (współpraca środowiska, wsparcie rodziców, definicje lub /i redefinicje ról członków zespołu terapeutycznego). Znalazło się tu 6 pozycji, w tym dwie anglojęzyczne). W ten obszar wliczyć można także ocenianą powyżej monografię Autorki. Co ważne, w wielu tekstach Autorka opiera się na badaniach własnych, w przeważającej mierze przeprowadzonych standaryzowanymi narzędziami ilościowymi. Część prezentowanych badań pochodzi z opisywanego programu "Dźwięk Marzeń".

Ostatnim wskazanym obszarem jest: "Uszkodzenie słuchu u osób w wieku senioralnym (rola logopedy, wpływ uszkodzenia na funkcjonowanie społeczne i komunikowanie się). Trzy teksty tego obszaru wprowadzają w mało eksploatowany obszar pomocy logopedycznej w tej grupie osób.

Oceniając teksty z czterech zaproponowanych obszarów zwracam uwagę na znaczną aktywność publikacyjną Habilitantki i dużą wagę tekstów dla praktyki surdopedagogicznej. Po względem naukowym mają one wartość zróżnicowaną. Jako wartość dodaną do dyscypliny pedagogika postrzegam szczególnie publikacje powstałe w oparciu o badania własne. Autorka dobrze wykorzystała potencjał badań wieloletniego programu "Dźwięk Marzeń". Wartościowe naukowo są także budowane narzędzia diagnostyczne oraz redefiniowanie paradygmatów terapeutycznych. W ocenianych tekstach zwraca uwagę poprawność wywodów, znajomość literatury polskiej i światowej oraz umiejętność diagnozowania ważnych problemów logopedii i surdopedagogiki. Z reguły poprawna jest także metodologia prowadzonych badań i umiejętność ich interpretacji w kontekście aktualnych problemów. W paru miejscach przy badaniach obiektywistycznych zaleciłbym

jednak większą ostrożności interpretacyjną, dotyczy to szczególnie zbyt małych prób badawczych, na których dokonano opracowań statystycznych.

Sylwetkę Habilitantki uzupełniają jej dokonania dydaktyczne i organizacyjne. Wielokrotnie była członkinią zespołów badawczych. Przykładem, w latach 2012-2013 była członkinią zespołu, którego zadaniem było sprawdzenie skuteczności kodowania mowy stosowanego w programowaniu procesora implantu ślimakowego. Dr K.I.Bieńkowska w ramach zespołu opracowała narzędzie -listy zdaniowe do badania rozumienia dla osób dorosłych. W roku 2010-2011 w zespole adaptowała do warunków polskich kwestionariusz do oceny rozwoju dzieci z uszkodzonym słuchem. Od roku 2011 w zespole badała znaczenie turnusów rehabilitacyjnych dla dzieci z uszkodzonym słuchem. Od grudnia 2019 do września 2020 była członkinią międzynarodowego zespołu specjalistów badających standardy opieki w zakresie implantowania dorosłych.

Również w przypadku stażów naukowych i dydaktycznych Pani dr K.I.Bieńkowska przejawia wyjątkową aktywność. Łącznie odbyła 7 staży, z czego 4 za granicą. Poprzez zagraniczne wizyty (Finlandia, Szwajcaria, Słowacja, Portugalia, USA) miała możliwość zaktualizowania swojej wiedzy do standardów światowych w zakresie implantacji i rehabilitacji słuchu. Tę wiedzę widać w ocenianej przez mnie monografii oraz w jej tekstach naukowych.

Długoletni staż akademicki Dr K.I.Bieńkowskiej skutkuje też znacznym dorobkiem dydaktycznych w ilości i formie przeprowadzonych wykładów, promowania magistrantów, licencjatów i słuchaczy studiów podyplomowych. W latach 2015-2017 była promotorką pomocniczą doktoratu nt: "Stabilność posturalna młodzieży z implantem ślimakowym lub aparatem słuchowym" (promotorka pracy dr hab. Anna Zwierzchowska). Habilitantka była opiekunem specjalistycznych praktyk. Angażowała się w organizację licznych konferencji naukowych, współtworzyła program studiów podyplomowych. Poprzez dużą aktywność w stowarzyszeniach (np. Stowarzyszenie Rodziców i Przyjaciół Dzieci z Wadą Słuchu w Krośnie) posiada duże osiągnięcia w popularyzowaniu nauki. Między innymi organizowała turnusy rehabilitacyjne dla dzieci z wadą słuchu, wdrażała w praktyce narzędzia diagnostyczne, koordynowała program rehabilitacji domowej. Można jednoznacznie stwierdzić, że dr K.I.Bieńkowska przenosiła bezpośrednio swoje poszukiwania naukowe na działalność praktyczną z wielką korzyścią dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Taka działalność łączenia nauki z pracą na rzecz środowiska osób z niepełnosprawnością wpisują się w dobrą i pożądaną praktykę w pedagogice specjalnej.

Sumując, osiągnięcie naukowe Pani Katarzyny Ity Bieńkowskiej oceniam jednoznacznie pozytywnie. We wskazanej monografii i w kilkudziesięciu opracowaniach naukowych potwierdza swoje aspiracje do samodzielności naukowej. Swoje badania prowadzi od lat konsekwentnie i poprawnie metodologicznie. Imponuje zaangażowanie w problematykę nowoczesnej surdologopedii z jej najnowszymi trendami, to jest badaniami nad procesem implantowania i rehabilitacji słuchu. Niewątpliwie wprowadza do dyscypliny osiągnięcia, które ją wzbogacają w zakresie procesu nabywania mowy przez dzieci z uszkodzonym słuchem. Bardzo pozytywnie postrzegam działalność Habilitantki w szeroko rozumianej praktyce pedagogicznej. Jest ona dobrym przykładem, że w działaniu na rzecz środowiska osób z niepełnosprawnością można wykorzystać aktualną wiedzę naukową i wyniki swoich badań.

Mając powyższe na uwadze stwierdzam, że osiągnięcia naukowe Dr Katarzyny Ity Bieńkowskiej odpowiadają wymogom określonym w art.219 ust.1 punkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Tym samym stwierdzam, że cały dorobek Dr K.I. Bieńkowskiej uzasadnia nadanie jej stopnia doktora habilitowanego.

